

Бранко Павићевић

ПРВИ ОРГАН ЦЕНТРАЛНЕ ВЛАСТИ У ЦРНОЈ ГОРИ

Када су у мају 1797. године Наполеонове трупе ушле у Венецију нестала је једна држава која је кроз читав XVIII вијек преживљавала агонију.¹ Тада је разорен један политички и државни механизам чије су полуге давно прије тога биле олабавиле, а побједничке трупе револуционарне Француске само су докрајчиле једну творевину која је била на издисају.

Одмах послвије првих вијести о паду Републике, Далмацију и Боку Которску обузело је право врење. Духови су били узнемирени, а неизвјесност за даљу судбину ових области и општа несигурност посташе главне карактеристике тренутка.² Такву узнемиреност појачавала је и пропаганда Аустрије, чија је влада тежила да власт Монархије прошири не само на Далмацију већ још више ка југу, без обзира на то што је клаузулама прелиминарног француско-аустријског уговора у Леобену било одлучено да Бока Которска мора бити изузета из аустријске интересне сфере.³

У пропаганди Монархије нарочита улога припала је аустријском конзулу у Задру — Габријелију. Он је својом дјелатношћу настојао да сузбије сваки покушај који би довео у питање оправданост одлуке аустријској окупацији Далмације. Одмах по паду Републике Габријели је преко својих повјерљивих лица почео да упућује позиве становништву Далмације да се врати у окриље „старом господару“.⁴ Оваква пропаганда наилазила је

¹ О „агонији“ Венеције у XVIII вијеку видјети познату студију Ф. Монијера (Ph. Monnier) »Venise au XVIII siècle« (Lausanne) и обратити пажњу на последње поглавље („Крај Венеције“), 349—385.

² АВПР, Сношения России с Рагузой, 1797, 19, А. Ђика — Колегији иностраних послова, 25, VI/7. VII 1797.

³ В. Ђорђевић, *Црна Гора и Аустрија у XVIII веку*, Београд 1912, 137; Д. Лекић, *Спољна политика Петра I Петровића Његоша (1784—1830)*, Цетиње 1930, 144.

П. Поповић такође говори о приликама у Боки Которској по паду Венеције (*Црна Гора у доба Петра I и Петра II*, Београд 1951, 35—37). Д. Вуксан исто тако на основу објављених извора и литературе спомиње најважније догађаје у Боки Которској и Црној Гори непосредно по паду Млетачке Републике (*Петар I Петровић Његош и његово доба*, Цетиње 1951, 72—73).

⁴ В. Ђорђевић, 137.

на одјек код неких слојева становништва, нарочито оних којима је јарам млетачке владавине био дозлогрдио, или оних који су вјеровали да ће им положај код будућег господара бити кудикамо сношљивији.

Убрзо по паду Републике у неким дјеловима Далмације насташе побуне и немири (у околини Сплита, Шибеника и на неким острвима), а општа анархија и метеж завладаше у многим далматинским мјестима, како је то истицао руски генерални конзул у Дубровнику. У неким крајевима далматинске обале није се знало шта носи дан а шта ноћ.⁵

Иако је Бока Которска у мају и јуну 1797. била поштеђена немира, узбуђење ни њу није мимоишло. Њега су дјелимично подстицали отпуштени млетачки војници.⁶

У жељи да на неки начин сачува ред и мир у провинцији, бивши млетачки изванредни провидур Соранцо сазове крајем маја сабор изасланика свих бокелјских општина, на коме би одлучено да се никада не призна „француско господарство“.⁷ Кад се крајем јуна сазнало у Боки Которској да је аустријска војска заузела Истру и да се спрема да окупира Далмацију преовладавало је увјерење да ће аустријске трупе продужити своје надирање и према Боки. Становништво ове бивше млетачке провинције се тада подијели на три струје, од којих је свака тражила излаз из ситуације пуне неизвесности. Једна струја је сматрала да је припајање Боке Которске Аустрији историјски неизбјежно, друга је тражила ослонац на тек формирану млетачку демократску владу, а трећа је видјела спас у ослонцу на Црну Гору и њеног владара-митрополита Петра I Петровића Његоша.⁸ Развој догађаја ишао је на руку оној струји која је тражила ослонац на Аустрију. Чим се у јулу сазнало да су аустријске трупе заузеле Задар и да се приближавају Дубровнику, проаустријска струја упути своје изасланике „конта“ Валерија и „конта“ Бујовића код генерала Рукавине, који је са 8.000 војника већ био на прилазима Дубровнику. Послије неколико договора бокелјски изасланици постигоше споразум са генералом Рукавином да се у Беч упути специјални курир који ће аустријској влади изложити захтјеве становништва Боке Которске.⁹

Црна Гора у ове догађаје није ушла неспремна. Послије пobjеда над скадарским везиром, Махмут-пашом Бушатлијом, углед Црне Горе је јако порастао и њен положај знатно побољшан, па је она у развоју догађаја 1797. представљала значајан чинилац кад је била ријеч о будућем положају Млетачке Албаније.

⁵ АВПР, СРСР, 1797, 19, Ђика — Колегији иностраних послова, 26. VI/7. VII 1797.

⁶ В. Борђевић, 137.

⁷ Исто, 139.

⁸ Исто, 140; Д. Лекић, 115; П. Поповић, 36; Д. Вуксан, 72.

⁹ АВПР, СРСР, 1797, 19, Ђика — Колегији иностраних послова, 17/28. VII 1797.

Црногорски владар, митрополит Петар I Петровић Његош био је личност изузетних способности, надарен смислом да гледа далеко у будућност, да види и оно што је тек понеки од његових сународника могао само да наслути или назре. Он је био дубоко свјестан значаја свих оних чинилаца од којих је зависила судбина његове земље и зато је концентрисао сву своју животну енергију и мудрост како би сложене историјске околности искористио до краја и своју земљу извео на пут државног и цивилизованог живота. Досадашња историјска литература истакла је те његове особине. Неки нови материјали из руских архива, на којима се темељи и овај прилог, требало би да дају неке нове елементе за употпуњавање портета ове крупне фигуре југословенске историје.

Све европске државе које су смјерале да извуку неку корист од посједа бивше Млетачке Албаније рачунале су на владикау Петра I и на његов утицај код бокељског становништва. Руски генерални конзул у Дубровнику Антоан Ђика није без разлога истицао чињеницу да је његов утицај у овој провинцији пресудан.¹⁰ Стога се у мајским и јунским данима 1797. код владике нијесу случајно нашли дипломатски емисари неких држава које су очекивале његову сарадњу у подјели ове бивше млетачке провинције. Тако је почетком јуна Турска искористила пустолова „грофа“ Димитрија Вујића и „грофа“ Гашпарија да их упуту у Црну Гору не би ли придобили владикау за заједничку акцију у Боки Которској.¹¹ Било је више него очевидно да отоманска влада жели да искористи црногорског владара како би свој суверенитет проширила макар на један дио бивших млетачких територија. Иако су услови које су ови Портини агенти нудили Црној Гори били веома примамљиви, опрезни владика је одбио план за сарадњу са Турском у оном моменту када је почетком јуна дошао код њега изасланик млетачке демократске владе Јововић.¹²

Владика је сматрао да Црна Гора у историјским условима по паду Млетачке Републике није могла да одбије контакт са представником млетачке демократске владе, тако је за том новом државно-политичком творевином стајала војска револуционарне Француске.¹³ Он је полазио од грубе реалности, сматрајући да у условима сасвим новим треба дјеловати брзо и да, према томе, не треба одбијати политичке везе од којих је Црна Гора могла да извуче неку корист. Он је такође био увјерен да од Русије у том тренутку не може очекивати оно што су му нудили други. Истина, његова надања била су окренута према Петрограду. Он је очекивао да ће само преко заштите велике руске државе Црна Гора бити у стању да оствари свој политички и национално-поли-

¹⁰ Исто, Ђика — Колегији иностраних послова, 26. VI/7. VII 1797.

¹¹ В. Ђорђевић, 140.

¹² Исто; П. Поповић, 36.

¹³ Видјети о томе саркастично резонување код В. Ђорђевића (141).

тички програм. Ту његову вјеру појачавала је и чињеница што је од владавине царице Катарине II још више порасло интересовање Русије за развој прилика на Балкану и за положај балканских Словена. То је уосталом потврђивао и сам историјски факат да је руска царска влада почетком осамдесетих година отворила свој конзулат за Далмацију, са сједиштем у Сплиту, гдје је као конзул радио Грк по народности Александар Паладоклис.¹⁴ Крајем XVIII вијека руска влада је отворила и генерални конзулат у Дубровнику, који је радио скоро читаво једно стољеће. Пред крај пада Млетачке Републике руски генерални конзул у Дубровнику био је Антоан Ђика. Његови извјештаји Колегији иностраних послова пружају могућност да у много чему употпунимо наша знања о приликама у Далмацији, Боки Которској, Албанији и Црној Гори. Ђикини извјештаји о догађајима од пада Млетачке Републике до уласка аустријских трупа у Далмацију и Боку Которску имају посебан значај. Они нам пружају податке о неким политичким потезима митрополита Петра I о којима се досад није знало.

Из Ђикиних извјештаја даде се закључити да је црногорски владар био свјестан значаја догађаја који су се одиграли у Европи и на Балкану. Поред тога, он је визионарски предвиђао опасности за своју земљу које су могле да произиђу од тога што је развој општих прилика довео на границе Црне Горе мјесто дотадашњег слабог једног снажног сусједа, за кога се већ тада није могло речи да је био лишен комбинација и претензија на даљи продор ка Истоку. А кад је постало сасвим јасно да је судбина Боке Которске одлучена, сви напори владини били су подређени основној његовој жељи да се Црна Гора представи том новом моћном сусједу као самостална земља, која је кренула на пут државног живота и била спремна да призна покровитељство и заштиту руских владара.

Владика је сматрао да изгледи на успјех његових политичких планова могу бити осигурани једино ако се настави онај историјски процес који је дошао до потпунијег изражаја уочи великих битака са Махмутом Бушатлијом. Морало се, по владиној резонувању, и ради сусједа и по логици унутрашњег развоја Црне Горе ићи само оним правцем чија је линија била оцртана на знаменитим саборима одржаним на Цетињу средином 1796,¹⁵ и класично формулисаном у познатим историјским документима — Одлуци од 20. јуна и Стеги од 6. августа исте године.¹⁶ Јединствена Црна Гора, са превазиђеном изолованомшћу локалних нахијских и племенских заједница, у којој је неред требало

¹⁴ АВПР, Сношения России с Венецией 1785, 402. У овом фонду за годину 1785. сачуван је свежањ депеша конзула Паладоклиса упућених вицекапелару грофу Остерману.

¹⁵ Б. Павићевић, *О првом походу Махмута Бушатлије на Црну Гору 1796*, Историјски часопис, VI, Београд 1956, 163; Г. Станојевић, *Црна Гора пред стварање државе 1773—1796*, Београд 1962, 260.

¹⁶ Д. Вуксан, 65—67.

да се замијени редом, крвне освете законом, беспоредак поретком, могла је да рачуна на даљи унутрашњи успон и да се представи новом сусједу као чинилац од значаја. Тој основној владиној тежњи биле су подређене све друге његове идеје, планови и тренутне комбинације.

Почетком јуна 1797. године руски генерални конзул у Дубровнику добио је поуздана обавјештења из Котора о важним догађајима у Црној Гори. Шаљући извјештај својој влади о томе, А. Ђика је у прилогу свом писму послао и копију документа у коме је била ријеч о тим догађајима. У том изузетно важном историјском извору истакнута је чињеница да је почетком јуна црногорски митрополит Петар I Петровић Његош сазвао на Цетињу сабор, на коме су Црногорци, „под мудрим вођством“ његовим, образовали „редовну владу“ (*»governo regolato«*). Исто тако, на том знаменитом сабору донесена је и одлука да се убудуће при резиденцији митрополита, тј. при Цетињском манастиру, установи једна „стална гвардија од двије стотине наоружаних људи, да му служи како за почаст тако и за тачно извршавање његових наређења“. Извјештач из Котора пружа нам још једно значајно обавјештење. Наиме, он наводи како је на цетињском сабору донесена одлука о образовању једног централног суда за грађанске и кривичне спорове (*»tribunale civile e criminale«*).¹⁷ Како се овај суд службено називао — не види се из овог документа. Могло би се само претпоставити из неких других докумената да је за овај суд већ тада био прихваћен израз Кулук.¹⁸

Јунски сабор на Цетињу значајан је још и по томе што је донио и неке законске одредбе (*»leggi nazionali«*), по којима је требало убудуће да се суди. Пошто извјештач из Котора истиче да није могао доћи до копије ових закона,¹⁹ дало би се претпоставити да су ови први законски прописи представљали у неку руку претходне текстове из којих је сљедеће године настао „Законик обшчи црногорски и брдски“. У сваком случају, јунски сабор на Цетињу 1797. године представља важан датум у законодавној дјелатности митрополита Петра I. Законодавне одлуке овог сабора

¹⁷»Egli vi abbia una guardia permanente di 200 uomini armati, per servirli tanto per onore, che per l'esatta esecuzione de i suoi ordini (АВПР, СРСР, 1797, 19, 17).

¹⁸ У „Биљешкама“ каноника А. Којовића има неколико занимљивих података о приликама у Будви за вријеме кратке владавине Црногораца 1797. Додуше, у Којовићевим забиљешкама говори се не о „кулuku“ већ о „буљуку“, али по ономе како он описује његову дјелатност дало би се закључити, како то уосталом и Ђорђевић (*Црна Гора и Аустрија у XVIII веку*, 143) истиче, да се заиста ради о називу који је сљедеће године прихваћен за први централни судски орган Црне Горе. Обратите пажњу на Којовићева саопштења у Ковачићевим „Прилозима за повјесницу Боке которске“ (Дубровник 1878), 7—9).

¹⁹ АВПР, СРСР, 1797, 19, 17.

унијеле су једну квалитативно нову категорију у започети процес рушења патријархалних облика живота Црногораца.

Одлуке јунског сабора на Цетињу имале су велик значај у политичкој и државно-правној историји Црне Горе. Оне су прокламовале нека основна начела државног живота. Њихово прихватање дало је митрополиту Петру I подстрека да та начела јаче и подробније изрази у свом знаменитом меморандуму руској царској влади од 19. маја 1798. године.

Branko Pavićević

PREMIER ORGANE DU POUVOIR CENTRAL AU MONTÉNÉGR0

RÉSUMÉ

A la base d'un nombre d'importantes sources historiques l'auteur met en lumière les décisions d'une assemblée importante qui a eu lieu au juin 1797 à Cetnje. En cette assemblée fut formé le premier organe du pouvoir central d'Etat au Monténégro. Parmi les décisions prononcées là, une fut sur l'instauration d'une régiment de 200 hommes armés en fonction d'un organe executif du pouvoir central. L'autre résolution fut promulguée pour la formation d'un tribunal central pour les procédures civiles et criminelles. Avec sette résolution étaient prononcées les règles d'après lesquelles on a du juger.